

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales

John Griffiths MS
Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1SN

Annwyl Gadeirydd

Diolch am y cyfle i ychwanegu fy safbwynt, fel Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol newydd Cymru, at ymchwiliad y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai i'r Hawl i Dai Digonol. Gobeithiaf y bydd y llythyr hwn o gymorth i'ch trafodaethau. Mae lle i'w alw'n gartref yn gonglfaen i sicrhau ein llesiant. Mae cael mynediad at dai digonol yn ymwneud â mwy nag osgoi digartrefedd. Mae'n ymwneud â chael cymuned, mynediad at wasanaethau a'r posibilrwydd o greu bywyd teilwng i ni a'n teuluoedd yn y dyfodol lle gallwn wneud y mwyaf o'n cyfleoedd iechyd a mynegi ein hunaniaeth ddiwylliannol.

Yn [Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol](#) a gyhoeddwyd yn 2020, galwodd Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol am ymgorffori egwyddorion yr [Hawl i Dai Digonol](#) sydd wedi'u hymgorffori yn y Cenhedloedd Unedig yn llawn ym mholisi tai Cymru. Mae Erthygl 11 o'r Cyfamod Rhyngwladol ar Hawliau Economaidd, Cymdeithasol a Diwylliannol yn datgan:

“Mae'r Gwladwriaethau Cyfrannog yn y Cyfamod presennol yn cydnabod hawl pawb i safon byw ddigonol iddo'i hun a'i deulu, gan gynnwys bwyd, dillad a llety digonol, ac i wella amodau byw yn barhaus.”

Y farn a nodwyd gennym yw bod hawl o'r fath yn sail i lawer o'r manteision ehangach a amlinellir yn Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol y byddai dod â digartrefedd i ben, i iechyd, i gydlyniant cymunedol, i gydraddoldeb ac i ffyniant. Adleisiwyd yr alwad hon yn ein [Maniffesto ar gyfer y Dyfodol](#) cyn etholiadau'r Senedd yn 2021.

Rydym yn croesawu'r ymrwymiad yn y Cytundeb Cydweithredu i gyhoeddi Papur Gwyn i gynnwys cynigion ar gyfer hawl i dai digonol. Hoffwn achub ar y cyfle hwn i nodi sut y gellir cymhwyso Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol i wireddu hyn.

Y Pum Ffordd o Weithio

Mae'r Ddeddf yn nodi pum Ffordd o Weithio y mae'n rhaid i gyrff cyhoeddus eu defnyddio wrth wneud penderfyniadau, er enghraifft, wrth ddatblygu polisi.

Integreiddio

Mae adroddiadau gan Alma Economics yn [2021](#) a [2022](#) yn nodi mai elfennau allweddol yr hawl i dai digonol yw:

- (i) sicrwydd deiliadaeth gyfreithiol: sicrhau amddiffyniad cyfreithiol yn erbyn troi allan mympwyol, aflonyddu a bygythiadau eraill;
- (ii) argaeledd gwasanaethau, deunyddiau, cyfleusterau a seilwaith: cyfleusterau angenrheidiol ar gyfer iechyd, diogelwch, cysur a maeth (e.e. mynediad at ddŵr yfed diogel, ynni ar gyfer coginio, gwresogi a goleuo);
- (iii) fforddiadwyedd: mae'r costau tai ar y fath lefel nad yw'n peryglu gallu aelwyd i gyrraedd anghenion bywyd sylfaenol eraill;
- (iv) y gallu i fyw ynddo: gwarantu digon o le ac amddiffyniad rhag oerfel, lleithder, gwres, glaw, gwynt neu fygythiadau eraill i iechyd, peryglon strwythurol a chlefydau;
- (v) hygyrchedd: ystyried anghenion grwpiau difreintiedig;
- (vi) lleoliad: mynediad hawdd at wasanaethau (cyflogaeth, gofal iechyd, ysgolion, canolfannau gofal plant a chyfleusterau cymdeithasol eraill);
- (vii) digonolrwydd diwylliannol: galluogi mynegiant o hunaniaeth ddiwylliannol.

Bydd cyflawni'r rhain yn gofyn am dull integredig ar draws ystod o feysydd polisi, ac mae'r mwyafrif helaeth, os nad y cyfan, yn dod o dan bolisi datganoledig Cymru.

Trwy integreiddio, mae'r Ddeddf yn mynnu nad yw datblygu polisi mewn un maes yn niweidiol i ddatblygiad polisi mewn maes arall lle mae'n cyd-fynd â hyrwyddo Nod Llesiant a'r egwyddor datblygu cynaliadwy. Ymhlyg yn hyn yw na ddylid datblygu unrhyw bolisi sy'n niweidiol i faes polisi arall sy'n cefnogi mynediad i dai digonol. Yn gadarnhaol, rydym yn gweld y gweithredu hwn yng Nghymru ar draws meysydd fel

trafnidiaeth, datgarboneiddio, a chynllunio sydd, gyda'i gilydd, yn atgyfnerthu llawer o'r elfennau hyn o dai digonol.

Mae'r Ddeddf yn rhagnodi y dylai Llywodraeth Cymru ystyried nid yn unig ei hamcanion llesiant ei hun wrth ddeall effeithiau ei phenderfyniadau, ond y dylai hefyd ystyried yr effaith ar amcanion llesiant pob corff cyhoeddus arall y gallai penderfyniadau o'r fath effeithio arnynt, megis awdurdodau cynllunio lleol ac awdurdodau parciau cenedlaethol.

Cydweithio

Gall gweithio'n well ac yn gallach gyda phobl, cymunedau ac o fewn gwahanol rannau o Lywodraeth Cymru helpu i wireddu'r agweddau amrywiol ar yr hawl i dai digonol. Mae hyn yn cynnwys osgoi dyblygu, datgloi synergeddau a nodi meysydd lle gallant gydweithio a/neu atgyfnerthu gwaith ei gilydd.

Ymglyfraniad

Mae'n ofynnol yn ôl y Ddeddf bod y rhai y mae nod llesiant yn effeithio arnynt, neu sydd â diddordeb mewn cyflawni nod llesiant, yn rhan o'r broses o wneud penderfyniadau. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i sefydliadau fod yn agored i ddylanwad dinasyddion a rhanddeiliaid, gan symud i ddiwylliant o 'weithio gyda' yn hytrach na 'gwneud i'. Mewn cyferbyniad ag ymgynghori, mae dulliau cynnwys yn gweithio gyda phobl ar gamau cynharach, megis helpu i nodi problemau ac atebion posibl, a chael eu cefnogi i barhau i gymryd rhan drwy gydol y prosesau dylunio, gweithredu a gwerthuso. Mae'n bwysig deall yn llawn yr effeithiau gwahanol y gallai penderfyniadau eu cael ar wahanol gymunedau, a pham. Bydd cynlluniau llesiant ardal leol yn fan cychwyn da ar gyfer deall gwahaniaethau daearyddol.

Wrth ystyried cydweithio a chynnwys fel ffordd o weithio, argymhellodd adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020:

- Gweithio gyda sefydliadau a chymunedau i osod gweledigaeth a strategaeth hirdymor ar gyfer dyfodol tai yng Nghymru.
- Fel rhan o'r weledigaeth a'r strategaeth hon gweithredu argymhellion yr Adolygiad Tai Fforddiadwy, yr Adolygiad Annibynnol ar Ddatgarboneiddio Cartrefi Cymru ac adroddiad y Grŵp Gweithredu ar Ddigartrefedd.

Rydym yn croesawu'r camau sydd wedi'u cymryd ers hynny a fydd yn dechrau gwireddu'r argymhelliad hwn gan Lywodraeth Cymru mewn partneriaeth â Siarter Cartrefi a Rhwydwaith Cydgynhyrchu Cymru gan gynnwys digwyddiad ym Machynlleth ym mis Chwefror eleni. Edrychwn ymlaen at ddysgu mwy am ganlyniad y gwaith hwn.

Atal

Mae hyn yn galw ar gyrff cyhoeddus i weithredu mewn ffordd sy'n atal problemau rhag digwydd neu waethygu. Mae [diffiniad safonol o atal](#) wedi'i gytuno gyda Llywodraeth Cymru. Wrth gymryd hyn i ystyriaeth, rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod polisi tai yn atal problemau, neu gostau yn wir, rhag pentyrru yn y dyfodol. Er enghraifft, gallai hyn fod oherwydd ffactorau megis lleoliad datblygiadau tai ac agosrwydd at drafnidiaeth gyhoeddus a gwasanaethau eraill; datblygiadau diogelu'r dyfodol ar gyfer addasu hinsawdd megis perygl llifogydd ac erydu arfordirol; ansawdd tai a'r angen i ddatgarboneiddio ar raddfa gyflym.

Mae ein hadroddiad 2021, [Cartrefi sy'n Addas i'r Dyfodol: yr Her Ôl-osod](#), yn nodi sut y gellir mynd i'r afael â datgarboneiddio tai er mwyn cyrraedd targedau lleihau carbon Cymru ar gyfer Sero Net.

Hirdymor

Mae hyn yn cyfeirio at bwysigrwydd cydbwysu anghenion tymor byr â'r angen i ddiogelu'r gallu i ddiwallu anghenion hirdymor hefyd (yr egwyddor datblygu cynaliadwy).

Wrth ystyried meddwl ataliol a hirdymor, argymhellodd Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020:

- O fewn y flwyddyn nesaf, nodi sut y bydd cynllun hirdymor ar gyfer ariannu datgarboneiddio cartrefi yn unol â thargedau allyriadau carbon.
- Ei gwneud yn ofynnol i bob datblygiad tai a ariennir yn gyhoeddus fod yn garbon niwtral a dangos sut y maent yn bodloni gofynion ehangach Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.
- Archwilio'r defnydd o ysgogiadau ariannol drwy'r Grant Tai Cymdeithasol a'r Rhaglen Tai Arloesol i annog arloesi wrth ddatblygu tai a chymunedau rhwng

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales

enedlaethau a defnyddio ysgogiadau trethiant i gymell rhannu tai rhwng cenedlaethau.

- Sicrhau y dylid diweddarau Gofynion Ansawdd Dylunio i adlewyrchu'r dyfodol o ran cartrefi clyfar a thechnoleg byw â chymorth.
- Cefnogi a chynyddu datblygiad mentrau cymdeithasol i ddarparu swyddi a sgiliau mewn dulliau adeiladu newydd yn seiliedig ar fodelau a sefydlwyd gan Down to Earth a Cartrefi Conwy.

Unwaith eto, rydym yn croesawu camau i gynyddu'r uchelgais yn y Safon Ansawdd Tai Cymru ddrafft 2023 a'r Gofynion Ansawdd Datblygu Cymru diwygiedig 2021. Byddem yn pwysleisio bod angen gwneud mwy yn y sector tai preifat, yn benodol, i fynd i'r afael â'r heriau a wynebier gan y rheini yn byw yn y sector rhentu preifat, y mae Pwyllgor CCEI y Senedd wedi archwilio'i fanylion yn ddiweddar.

Gyda'i gilydd, bydd y pum Ffordd o Weithio yn sicrhau datblygiad cynaliadwy gyda phob ymdrech yn cael ei wneud i sicrhau nad oes neb yn cael ei adael ar ôl nawr nac yn y dyfodol.

Yr eiddoch yn gywir,

Derek Walker

Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations**
Commissioner
for Wales